

Podujatia & správy

**Medzinárodná konferencia *Rus v epoche mongolských nájazdov (1223 – 1480)*,
Varšava, 15. – 17. november, 2012**

Adam Mesiarkin

Osobne, doslovne a úprimne som sa v poradí tretej konferencie zo série *Colloquia Russica* nevedel dočkať. V prvom rade určite kvôli avizovanej sústave medzinárodných vedeckých osobností a študentov. Mnohí z účastníkov sú stálicami projektu, do tretice dostali a prijali pozvanie podeliť sa s kolegami a priateľmi o svoje závery na poli historického bádania stredoveku Rusi. V druhom rade to bolo kvôli miestu, kde sa konferencia konala. Večerná hmla sadala na mokrá dlažbu Starého Rynku, saxofonista na rohu hral pre ojedinelých turistov a človek skutočne nepomyslel na zhon a krik, ktorý storočiami sprevádzal trhové miesto, nevnímal nadšenie politických manifestov, a tiež nevidel plamene varšavského povstania, ktoré zhltili aj „kamienicu Gizów“, ktorá je dnes sídlom Inštitútu História Polskej akadémie vied. Inštitút je od počiatku súčasťou projektu cez osobu Adriana Jusupoviča, pôsobiaceho aj na Historickom inštitúte Varšavskej univerzity, ktorý spoločne so Štúdiami východnej Európy Varšavskej univerzity predstavujú ďalších domácich organizačných partnerov podujatia. Zainteresovaným netreba pripomínať, že motorom projektu (naftovým, a čiže vytrvalým a stabilným) je Vitaliy Nagirnyy, ktorý takto reprezentuje celý Inštitút História Jagelovskej univerzity v Krakove. Vedecký krúžok študentov histórie Jagelovskej Univerzity a Priekarpatská univerzita Vasyla Stefanyka v Ivano-Frankivsku sú taktiež nedielnou súčasťou organizačnej štruktúry série stretnutí a publikačnej aktivity *Colloquia Russica*.

Časť zúčastnených pricestovala už v stredu večer, pretože otvorenie bolo naplánované na 9. hodinu ráno vo štvrtok. Do vyhradenej úvodnej hodiny sa zmestili príhovory riaditeľa inštitútu IH PAN, Wojciecha Kriegseisena, riaditeľa IH UW Dariusza Kołodziejczyka, riaditeľa SEW UW Jana Malickiego, veľvyslanca Ruskej federácie Alexandra Nikolajeviča Alexejeva, predsedu KNHS UJ Dominika Kadzika a na záver šéfredaktora časopisu *Mówią Wieki* Jarosława Krawczyka. K úvodnej časti patrilo aj ohliadnutie sa za prvými dvoma ročníkmi konferencie a prezentácia zborníkov príspevkov z týchto stretnutí. Inauguračná prednáška bola zverená profesorke Márte Font z Päťkostolia. Úvodné *Priťahovanie a odrážanie. Latinská cirkev a tatárske vplyvy na Rusi* predznamenalo kvalitu profesorských prednášok. Jednotlivé regionálne špecifické prejavy kultúrno-politického a náboženského vývoja vyvolané rôznym pôsobením latinskej cirkvi a tatárskej mocenskej nadvlády sú inšpirujúcou témou kvôli „búraniam stereotypov“ – jednak témou širokou pre konferenčný papier už len kvôli šírke regiónov, ktoré by mala zachytávať. V rovine expanzie latinskej cirkvi, rozvoja cirkevných štruktúr a dogmaticko-disciplinárnych regulácií viery sa situácia ukazovala trojako: 1, absolútnou negáciou snáh západnej cirkvi a upevnením pozície ortodoxie (v širokom zmysle); 2, existenciou dvoch cirkevných systémov; 3, od vzájomného preberania niektorých elementov až po existenciu únie. Druhým zaujímavým záverom bol pre mňa vplyv daňového systému na vývoj spoločnosti – zároveň v zmysle prenosu administratívy – vyberania daní a tiež v praktickom zmysle – nastavenia týchto daní, v súvislosti k spomenutej otázke cirkvi a čiže zdanenia cirkvi Tatármi (čo sa nedialo). Po kratučkej prestávke sa skutočne rozbehol prúd referátov a diskusií. O pol dvanástej otvoril prof. Marian Dygo kolo referátov, v ktorom mali zastúpenie dvaja Bratislavčania, Angelika Herucová z Historického múzea SNM a Adam Mesiarkin z Katedry slovenských dejín. Obaja sa venovali písomným prameňom reflektujúcim mongolský nájazd – útok na Rus, ich edíciám a kanálom, obrazu a „odkazu“ Tatárov v poľských, českých a uhorských kronikách.

Anglicko-poľsko-ukrajinsko jazyčnú sériu doplnila krakovská doktorandka archeológie Monika Kamińska s prameňmi jej fachu bližšími – *Archeologické svedectvá mongolských nájazdov na ruské mestá v 13. a 14. storočí*. Kolo uzavrel Andrij Nosenko z Ivano-Frankivska. Po krátkej diskusii a ešte kratšom obede si na miesta prednášajúcich znovu sadli štyria ľudia, no teraz už zjednotení jednou témou, akoby na mieru ušitou Dariuszovi Dąbrowskému, *Rus v genealogickom výskume*. Dôstojných partnerov mu v diskusii robili prof. Voytovič z Lvova a prof. Tęgowský z Białystoku. Pokojný rozhovor sa minimálne pretiahol a v tesnej následnosti sa pokračovalo štyrmi ukrajinskými a jedným moskovským referátom. Idúc od posledného (príspevok Oksany Kominskej z Lvova sa preniesol na druhý deň), Maria Lavrenčenko z Moskvy predniesla príspevok k právnej oblasti, konkrétne k otázke dedenia povinnosti starostlivosti o vdovu a dieťa na príklade závetu volyňského kniežaťa Vladimírka Vasilkoviča. Spomenutý skutok – akt, bol zasadený do širšieho kultúrno-historického rámca, poslužiac si príkladmi napr. severských ság i Starého Zákona. S témou histórie práva začal Vadym Aristov z Kijeva, keď sa zameril na porovnanie vzťahu kniežaťa-patróna a kniežaťa-klienta (čo nie je podľa môjho názoru najšťastnejšia terminológia). Zmena spoločenských vzťahov je tu dávaná do súvisu s mongolskými útokmi. Hovoriť ale o širokej zmene ekonomicko-sociálnych vzorcov vzťahov je na základe aktuálneho poznania prameňov predčasné.

Séria ukrajinských študentských referátov sa začala otázkou z názvu referátu: *Bola Halič zničená Mongolmi v roku 1241?* (autorom bol Igor Ivaskiv z Ivano-Frankovska). Sumarizujúci referát prešiel názory jednak písomných prameňov stredoveku, *Haličsko-Volyňským letopisom* i západnými kronikami, nálezy a výsledky archeológov, aby sme sa vrátili znovu a na začiatok, do slepej uličky. Z rovnakej „dielne“ a v podobnom ľahšom, prehľadnom duchu sa niesol príspevok Volodymyra Stefanyshyna *Obnovenie vlády Romanovičov na zemi Haličskej a Volynskej po mongolskom nájazde* a Vladislava Voytsyjsjya z Černivci o *Prvom vyzvaní pre Hordu: Politická aktivita černigovského kniežaťa Michala Vsevolodoviča v rokoch 1243-1246*. Po záverečnom zhrnutí prvého dňa sa celé osadenstvo prenieslo do neďalekej reštaurácie na spoločnú večeru. Ako to býva zvykom, začalo sa s nekonečným reťazcom predslovov a prípitkov, najčastejšie skloňujúc termíny spolupráca, stretnutie, priateľstvo a radosť. V rétorike nemohol chýbať ani verejný prísľub ďalších stretnutí, na jeseň 2013 v Bydgošči a Toruni a na jeseň 2014 v Levoči.

Na ďalší deň sa pokračovalo už od 9. hodiny ráno. Na doobedie boli naplánované zmiešané kolá referátov doktorandov a študentov, preto sme počuli referát na tému vojenskej histórie Vitalija Kalynyčenko, ktorý sa snažil mapovať cesty príchodu a rozšírenia kuše na ukážke archeologických nálezov. Nepochodil s tým ale u profesora Voytoviča. Náš absolvent a doktorand Historického inštitútu Masarykovej Univerzity v Brne, Viktor Adamovič urobil prierez českých kroník do 14. storočia v súvislosti s vyznačením termínu „Rus“ a jeho náplne, čím mnohým hlavne mladším kolegom urobil medvediu službu. *Byzantské vzory Kijevského žaltára* Elžbiety Cukier, doktorandky umenovedy Jagelovskej Univerzity v Krakove, upozornili na niektoré prastaré vzorce prítomné vo vizuálnom umení Rusi. Nasledovalo tiež rôznorodé, prevažne poľsko-jazyčné kolo referátov doktorandov. Historikom slovenských dejín blízky referát predniesla Zofia Brzozovská z Lodži. Na prvý pohľad vzdialená téma s názvom *Kde je sv. Sofia, tam je Novgorod. Božia Múdrosť v politickej ideológii, literatúre a umení Veľkého Novgorodu v 13. až 15. storočí* sa stala blízkou po rozpamätaní sa na motív Božej Múdrosti v živote Konštantína a tiež na prednášky doc. Hurbaniča o herézach a schizmách. Pani Zofia s ľahkosťou zareagovala na všetky doplnenia a dodatky z bratislavskej strany a vzájomné porozumenie vyústilo do nadviazania neformálnej, no stále odbornej komunikácie. V Novgorode zostal aj príspevok Eleny Tianiny z Moskvy o elementoch pohanskej kultúry Novgorodu v 13. a 14. storočí so svedectvom archeologických nálezov. V nich vidíme súčasne nové amulety pohanského „charakteru“

(s konskou podobou) so starými symbolickými artefaktami – bleskami, ešte z 10. a 11. storočia. Náboženský synkretizmus v rovine každodennosti je dokázaný spoločnými náleziskami s kresťanskými aj pohanskými elementami. Marcin Grala z Pápežskej Univerzity v Krakove nás referátom o súde s tverským biskupom Eutymiom zaviedol do mikro-histórie osobných vzťahov, na ktorých sa dá dokumentovať politická a cirkevná politika ruských kniežat prelomu 14. a 15. storočia. Jediný menší neprijemný moment celej konferencie nastal po referáte Adama Czadera, študenta z Krakova. V svojom referáte *Diplomatické misie posla Fridricha III., Niclasa von Popplau k Veľkokniežatu moskovskému Ivanovi III.*, súdiac podľa reakcie dr. Tomasza Wiślicz-Iwańczyka, používal nevhodne termíny „turanská civilizácia“, alebo „vojna tried“. Myslím, že nevhodná bola viac nekonštruktívna kritika ešte pred začatím diskusie. Po krátkej prestávke bola pripravená ďalšia z veľkých prednášok, tentokrát docenta Andrzeja Janeczka z Inštitútu archeológie a etnológie PAN. Jedna z večných a večne zaujímavých, terminologicko-etymologických polemík, a čiže termín „Rus“. Konkrétne *Červená Rus – peripetie názvu*. Autor sa vysporiadal najprv s nám už známymi teóriami o udeľovaní „farebných“ mien na základe kočovníckeho vnímania svetových strán, tiež s premenlivou náplňou termínu Rus v domácich kronikách. Špeciálne by som doplnil, že termín *vsja Rus'* viažuci sa k prvému storočiu Kijevského politického organizmu (či dokonca k družine Rurika ešte v Škandinávii) pôsobí ako *nomen collectivum* – ako ethnonym. (?) Záverom bolo, že Červená Rus je niečo ako všeobecne uznaná literárna konštanta bez jednoznačného historického opodstatnenia. Po obede sa odohral nasledujúci „okružlý stôl“ s účasťou prof. Majorova z Moskvy, dr. Mihalovského z Kijeva a dr. Jusupoviča z Varšavy. Dynamický a disciplinovaný „ruský“ dialóg sa väčšinou venoval „sociálne“ najvyššie umiestneným „objektom“ prosopografického bádania – najvyšším úradníkom a ich kariéram. Jeden z pôvodných tvorcov *Colloquia Russica*, dr. Vytas Jankauskas uviedol a moderoval skupinu litovských referátov, (mne) nie veľmi geograficky blízkych a chronologicky úplne vzdialených. Kristina Fiodorovaitė z Kaunasu (Kovna) hovorila o hlbokých mongolských vplyvoch na celú litovskú spoločnosť na príklade textu odpisov dokumentov *Litovskej Metriky*. Kolega Laurynas Šedvydis čítal o udalostiach roku 1481 – 1482 dotýkajúcich sa Litovského kniežatstva. Sprisahanie rodín proti Kazimírovi Jagelovčikovi a vojenská ofenzíva zo strany Moskvy a Krymského chanátu vyzerá ako jasná štruktúra zahranično-politickej mocenskej dohody, nemusíme to prehnane nazývať konšpiračnou teóriou. Ivanka Papa z Lvova sa pridala so Zlatou Hordou ako „katalyzátorom“ šírenia vplyvu Gudiminičov na Rusi od druhej polovice 14. storočia. Existencia spoločného nepriateľa a náboženská tolerancia mali byť spomenutými faktormi. V referáte sa jednak vyskytlo niekoľko nie úplne presných vyhlásení – hlavne pri širších a tiež vágnejších termínoch – ruská *kultúra* je vybudovaná na *kultúre* Kijevskej Rusi. Doktorandskú časť uzavrel pestrý panel referátov z rôznej oblasti historického výskumu Rusi, počínajúc *Výrobkami ruských remeselníkov v hrobových inventároch poloveckej rodovej aristokracie* Anety Gołębowskej-Tobiasz, ktorý vyvolal nejednu otázku – možno iba u archeologických laikov. (Tiež nedokážem pochopiť, ako je možné, že „Polovec“ je schopný vytvoriť artefakt, amulet jedného typu, ale druhý už musí vyrobiť „Rus“, i keď je vyprodukovaný z rovnakého materiálu.) Andrij Stasjuk, ktorý absolvoval na Katedre slovenských dejín dvojmesačný výskumný pobyt, nevybočil z toho, čo pozná najlepšie, čiže z okruhu svojej doktorskej práce venovanej františkánskej misii na Haličskej Rusi. Príspevok sa rozšíril na porovnávaciu analýzu s aktivitami v Zlatej Horde. Andrij Żywaczewski z Varšavy preniesol ťažisko znovu do inej oblasti, konkrétne do oblasti obchodných stykov s Černomorskou oblasťou. S tým sa viaže určite obchod Kaffy a Lvova a neskôr po obsadení Kaffy osmanskými Turkami, nová linka na Moskvu. Doplnením zo štvrtka bol referát Oksany Komynskej, ktorý tematicky dokonca zapadol za predchádzajúci. Obchod medzi križiakmi a Haličsko-Volynskou Rusou nebol dobrým záverom piatkových referátov. Bohatá téma i dobre spracovaná, nemusí

nadchnúť zúčastnených, ak je zle odprezentovaná. Piatkový, náročný deň zakončil neúnavný Adrián Jusupovič kritikou v poradí posledne menovanej referentky, želaním príjemného večera a organizačnými pokynmi, pretože konferencia svoje aktivity preniesla od rána na pôdu Historického inštitútu Varšavskej Univerzity.

Na jej druhom poschodí, o 9. ráno začalo medzinárodne pestré kolo doktorských referátov. Ako prvý vystúpil jediný bieloruský zástupca Stsiapan Tsemushau z Mińska. Tieto referáty sa svojou dĺžkou neodlišujú, no aspoň tento spomenutý ukázal, že rozdiel sa nachádza v kvalite. *Transformácia daňového systému po mongolskom nájazde* ukázala viacero zásadných zmien v systéme organizácie obyvateľstva, jeho spisovania, nové úrady, rast daňového zaťaženia v dĺžke 15-tich minút tak ako je to možné. Na rovnakom priestore sa usiloval Myroslav Vološčuk predstaviť migráciu Rusov/Rusínov do Uhorska (Turiec, Spiš), tentokrát ako následok mongolských nájazdov, od polovice 13. storočia. Vytas Jankauskas z Kovna predstavil analýzu nekrológov po bitke nad riekou Vorskou v roku 1399. Veľkoknieža litovské Vitold síce kruto prehral, ale paradoxne mu to prinieslo víťazstvo vo vnútropolitických záležitostiach. Po prehre bol prakticky schopný zničiť celú opozíciu z ruských území. Referát Timey Bótor o úlohe testamentov na Moskovskej Rusi pred koncom 14. storočia predniesol Myroslav Vološčuk. Dokumenty sú svedectvom dedičstva, prenosu funkcií, podielu majetkov hnutelných a nehnuteľných medzi údelnými kniežatami. Doktorský príspevok Rafała Korczaka z Lodži, *Vzťahy medzi Byzanciou a Moskvou za vlády Manuela II. Palaeologa* bol skôr abstraktom dlhšieho vývoja na poli zahraničnej politiky, než predstavením úvah k jej priebehu. Záverečnú hodinovú prednášku prideliť organizátori prof. Dariuszovi Kolodziejczykovi, šéfovi Historického inštitútu Varšavskej Univerzity. Vedeli veľmi dobre prečo! S heslom „stretnutia civilizácií“ najprv profesor porovnával niektoré známe fakty antagonizmu a symbiózy vo vzťahoch Rusí a Zlatej Hordy (neskorších Rusí a chanátov). Neskôr prešiel do príkladov na základe archívnych dokumentov diplomatickej korešpondencie Krymského chanátu s rôznymi politickými útvarmi Európy, pričom jednotlivé dokumenty prednášajúci čítal staroturecky! Celkový zámer bol jednoducho vystríhať sa čierno-bieleho videnia a archetypálneho vedeckého vnímania civilizácií. Profesor potvrdil skoro 50-ročnú tézu Omeljana Pritsaka, že moskovský „štát“ čerpal svoju legitimizáciu cez odvolávanie sa na tradíciu tatársku, i keď jeho cirkev hlásala vojnu s Tatármi. Otázka, či Moskva ovládla step v strete civilizácií ako tá vyspelejšia civilizácia, alebo pretože sa podriadila jej pravidlám, môže ľahko prejsť do politickej ideologizácie dnešných vzťahov so štátmi Strednej Ázie. Po tomto referáte sa skutočne ťažko reagovalo aj tým, čo často nenechali suchú niť na prednášajúcich svojimi pripomienkami.

V rámci zakončenia konferencie, sa v príjemnej atmosfére odohrala prezentácia nedávnych výsledkov, publikácií a nových zámerov v oblasti výskumu Rusí. Zúčastnili sa takmer všetci prítomní, slovo dostali postupne prof. Vojtovič z Lvova, prof. Majorov z Peterburgu, prof. Font, dr. Jusupovič a dr. Nagirny.

Na konferencii odznelo 23 prevažne doktorandských príspevkov, 3 hodinové prednášky a odohrali sa dve diskusie s trojakou účasťou a prezentácia výsledkov a publikácií.

Každý referát bol podrobený kontrole hlavne z radov služobne starších kolegov a naši reprezentanti (ak tak môžeme hovoriť o Angelike Herucovej z SNM a Viktorovi Adamovičovi z Brna) nezakolísali ani po stránke jazykovej, ani po stránke meritórnej prípravy príspevkov. Táto jeseň bola bohatá na konferencie a ak mám porovnať tie s mojou účasťou, Colloquia Russica bola udalosťou, ktorá má v sebe nezameniteľnú harmóniu. Septembrový Kongres v Krakove bol „monster procesom“ súbežne v 5-tich prednáškových miestnostiach, s hosťami od Spojených štátov po Áziu. Cyrilo-metodská konferencia v Nitre bola blízka „našou“ témou a tiež skvelou organizáciou. Vo Varšave sa skĺbila vysoká odbornosť, priateľská atmosféra a nenásilná plynulosť všetkých oficiálnych aj menej oficiálnych častí programu.